

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський національний технологічний університет
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Кафедра філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до проведення семінарських занять та самостійної роботи
для студентів галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво»
напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом і економіка праці»
освітньо-кваліфікаційного рівня - «бакалавр»
всіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедр філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол №5 від 29 грудня 2015 р.

Чернігів ЧНТУ 2016

Основи охорони праці. Методичні вказівки до проведення семінарських занять та самостійної роботи для студентів галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом і економіка праці» освітньо-кваліфікаційного рівня – «бакалавр» всіх форм навчання/ Уклад. В.М.Бабакова. – Чернігів: ЧНТУ, 2016. – 56 с.

Укладач: БАБАКОВА ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, старший викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

Відповідальний за випуск:

КРУК ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ	5
3. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ	6
4. ПЛАНИ ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	10
Семінарське заняття 1. Вступ. Основні поняття охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці.....	11
Семінарське заняття 2. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.....	14
Семінарське заняття 3. Організація охорони праці на виробництві.....	19
Семінарське заняття 4. Навчання з охорони праці. Аналіз і профілактика профзахворювань та виробничого травматизму.....	22
Семінарське заняття 5. Фізіологія і гігієна праці. Повітря, освітленість робочої зони.....	29
Семінарське заняття 6. Шум, вібрація, випромінювання.....	35
Семінарське заняття 7. Загальні вимоги безпеки. Електробезпека.....	42
Семінарське заняття 8. Основи пожежної профілактики на виробництві	44
5. ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ.....	50
6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЕКЗАМЕН З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ».....	52
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	55

ВСТУП

Однією з найважливіших державних задач є охорона життя та здоров'я громадян в процесі їх трудової діяльності, створення безпечних та нешкідливих умов праці. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, докорінна перебудова методів управління економікою в сучасних умовах господарювання вимагають відповідної наукової організації охорони праці, постійного удосконалення управління цією діяльністю як на рівні держави, так і на рівні промислових підприємств, підвищення ролі та відповідальності керівників і фахівців за безумовне виконання законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці, здійснення заходів щодо забезпечення здорових, високопродуктивних умов праці, сприятливого морального та психологічного клімату у трудових колективах.

Необхідність забезпечення здорових і безпечних умов праці, формування ціннісних орієнтацій пріоритетності життя і здоров'я людей щодо результатів виробничої діяльності, зумовлює потребу належної підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів з питань охорони праці.

Охорона праці як наукова дисципліна виникла на перетині соціально-правових, технічних і медичних наук. Головними об'єктами її дослідження є людина в процесі праці, виробниче середовище, організація праці та виробництва. На підставі цих досліджень розробляються законодавчі та нормативно-правові акти, а також заходи щодо підвищення рівня охорони праці.

1 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета курсу – формування системи теоретичних і прикладних знань з правових, економічних і організаційних питань створення безпечних умов праці, захисту людини на виробництві.

Завданням курсу є вивчення правової та нормативної бази охорони праці в Україні, впливу виробничого середовища на людину; класифікація умов праці, організаційних та економічних аспектів охорони праці; набуття навичок аналізу й оцінювання стану охорони праці на підприємстві.

Предмет: захист життя і здоров'я людини на виробництві.

У результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

- предмет і завдання дисципліни;
- виробниче середовище і його вплив на людину;
- умови праці на виробництві, їх класифікацію і нормування;
- виробничу шкідливість, методи захисту людини від її негативного впливу;
- аналіз і профілактику профзахворювань та виробничого травматизму;
- основи техніки безпеки;
- основи електробезпеки;

- основи пожежної профілактики;
- правове і нормативне регулювання;
- державне управління охороною праці в Україні;
- організацію охорони праці на виробництві.

уміти:

- здійснювати комплексну оцінку умов безпеки на виробництві;
- використовувати провідні нормативні документи, розробляти заходи щодо уникнення нещасних випадків.

2 ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

№ пор.	Назва теми	Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
		Кількість годин							
		усього	лекцій	семін. занять	самост. роботи	усього	лекцій	семін. занять	самост. роботи
Змістовий модуль 1. Вступ. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці									
1	Вступ. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці	8	2	2	4	3,5	0,5	-	3
2	Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці	6	2	2	2	4,5	0,5	-	4
3	Організація служби охорони праці на підприємстві	8	2	2	4	4,5	0,5	-	4
4	Навчання з питань охорони праці. Профілактика травматизму та професійних захворювань	8	2	2	4	4,5	0,5	-	4
	Разом	30	8	8	14	17	2	-	15
Змістовий модуль 2. Основи фізіології та гігієни праці, виробничої санітарії									
6	Основи фізіології та гігієни праці	7	1	1	5	4	-	-	4
7	Повітря робочої зони. Освітлення виробничих приміщень	11	1	1	9	6,25	-	0,25	6
8	Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук	11	1	1	9	6,25	-	0,25	6
9	Електромагнітні поля та випромінювання	11	1	1	9	6,5	-	0,5	6,5

	радіочастотного діапазону. Випромінювання оптичного діапазону. Іонізуюче випромінювання								
	Разом	40	4	4	32	23	-	1	22
Змістовий модуль 3. Основи виробничої безпеки . Пожежна безпека									
10	Загальні вимоги безпеки. Електробезпека	10	2	2	6	5,5	-	0,5	5
11	Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах	10	2	2	6	4,5	-	0,5	4
	Разом	20	4	4	12	10	-	1	9
	Всього	90	16	16	58	50	2	2	46

3 ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ

Змістовий модуль 1 Вступ. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці

Тема 1. Вступ. Загальні питання охорони праці

Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном. Основні розділи дисципліни «Основи охорони праці». Суб'єкти і об'єкти охорони праці. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих чинників.

Тема 2. Правові та організаційні основи охорони праці

Конституційні засади охорони праці в Україні. Законодавство України про охорону праці. Закон України «Про охорону праці». Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці. Гарантії прав працівників на охорону праці, пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці. Охорона праці жінок, неповнолітніх, інвалідів. Обов'язки працівників щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій. Відповідальність посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці.

Нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП): визначення, основні вимоги та ознаки. Структура НПАОП. Реєстр НПАОП.

Фінансування охорони праці. Основні принципи і джерела. Заходи і засоби з охорони праці, витрати на здійснення і придбання яких включаються до валових витрат.

Тема 3. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці

Система державного управління охороною праці в Україні. Компетенція та повноваження органів державного управління охороною праці. Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення.

Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження і права.

Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці.

Тема 4. Організація охорони праці на підприємстві

Структура, основні функції і завдання управління охороною праці в організації. Служба охорони праці підприємства. Статус і підпорядкованість. Основні завдання, функції служби охорони праці. Структура і чисельність служб охорони праці. Права і обов'язки працівників служби охорони праці.

Громадський контроль за станом охорони праці в організації. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці, їх обов'язки і права.

Комісія з питань охорони праці підприємства. Основні завдання та права комісії. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі.

Атестація робочих місць за умовами праці. Мета, основні завдання та зміст атестації. Організація робіт та порядок проведення атестації робочих місць. Карта умов праці.

Кабінети промислової безпеки та охорони праці, основні завдання та напрямки роботи кабінетів.

Кольори, знаки безпеки та сигнальна розмітка.

Стимулювання охорони праці.

Тема 5. Навчання з питань охорони праці

Принципи організації та види навчання з питань охорони праці. Вивчення основ охорони праці у навчальних закладах і під час професійного навчання. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки. Навчання з питань охорони праці посадових осіб.

Інструктажі з питань охорони праці. Види інструктажів. Порядок проведення інструктажів для працівників. Інструктажі з питань охорони праці для вихованців, учнів, студентів.

Стажування (дублювання) та допуск працівників до самостійної роботи.

Тема 6. Профілактика травматизму та професійних захворювань

Виробничі травми, професійні захворювання, нещасні випадки виробничого характеру. Мета та завдання профілактики нещасних випадків професійних захворювань і отруєнь на виробництві. Основні причини

виробничих травм та професійних захворювань. Розподіл травм за ступенем тяжкості. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням

Змістовий модуль 2 Основи фізіології та гігієни праці та виробничої санітарії

Тема 7. Основи фізіології та гігієни праці

Основи фізіології праці. Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності людини. Втома. Гігієна праці, її значення. Чинники, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці. Загальні підходи до оцінки умов праці та забезпечення належних, безпечних і здорових умов праці.

Тема 8. Повітря робочої зони. Освітлення виробничих приміщень

Робоча зона та повітря робочої зони. Мікроклімат робочої зони. Нормування та контроль параметрів мікроклімату. Заходи та засоби нормалізації параметрів мікроклімату.

Склад повітря робочої зони: джерела забруднення повітряного середовища шкідливими речовинами (газами, парою, пилом, димом, мікроорганізмами). Гранично допустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин. Контроль за станом повітряного середовища на виробництві. Заходи та засоби попередження забруднення повітря робочої зони.

Вентиляція. Види вентиляції. Організація повітрообміну в приміщеннях, повітряний баланс, кратність повітрообміну. Природна вентиляція. Системи штучної (механічної) вентиляції, їх вибір, конструктивне оформлення. Місцева (локальна) механічна вентиляція.

Основні світлотехнічні визначення. Природне, штучне, суміщене освітлення. Класифікація виробничого освітлення. Основні вимоги до виробничого освітлення. Нормування освітлення, розряди зорової роботи. Експлуатація систем виробничого освітлення. Джерела штучного освітлення, лампи і світильники. Загальний підхід до проектування систем освітлення.

Тема 9. Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук

Джерела, класифікація і характеристики вібрації. Гігієнічне нормування вібрацій. Методи контролю параметрів вібрацій. Типові заходи та засоби колективного та індивідуального захисту від вібрацій.

Параметри звукового поля: звуковий тиск, інтенсивність, частота, коливальна швидкість. Звукова потужність джерела звуку. Класифікація шумів за походженням, за характером, спектром та часовими характеристиками. Нормування шумів. Контроль параметрів шуму, вимірювальні прилади. Методи та засоби колективного та індивідуального захисту від шуму.

Інфразвук та ультразвук. Джерела та параметри інфразвукових та ультразвукових коливань. Нормування та контроль рівнів, основні методи та засоби захисту від ультразвуку та інфразвуку.

Тема 10. Електромагнітні поля та випромінювання радіочастотного діапазону. Випромінювання оптичного діапазону. Іонізуюче випромінювання

Джерела, особливості і класифікація електромагнітних випромінювань та електричних і магнітних полів. Характеристики полів і випромінювань. Нормування електромагнітних випромінювань. Прилади та методи контролю. Захист від електромагнітних випромінювань і полів.

Класифікація та джерела випромінювань оптичного діапазону. Особливості інфрачервоного (ІЧ), ультрафіолетового (УФ) та лазерного випромінювання, їх нормування, прилади та методи контролю. Засоби та заходи захисту від ІЧ та УФ випромінювань.

Класифікація лазерів за ступенями небезпечності лазерного випромінювання. Специфіка захисту від лазерного випромінювання.

Виробничі джерела, іонізуючого випромінювання, класифікація і особливості їх використання. Типові методи та засоби захисту персоналу від іонізуючого випромінювання у виробничих умовах.

Змістовий модуль 3 Основи виробничої безпеки . Пожежна безпека

Тема 11. Загальні вимоги безпеки. Електробезпека

Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів. Безпека під час вантажно-розвантажувальних робіт.

Дія електричного струму на організм людини. Електричні травми. Чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом.

Класифікація приміщень за ступенем небезпеки ураження електричним струмом. Умови ураження людини електричним струмом. Ураження електричним струмом при дотику або наближенні до струмоведучих частин і при дотику до неструмоведучих металевих елементів електроустановок, які опинились під напругою. Напруга кроку та дотику. Безпечна експлуатація електроустановок: електрозахисні засоби і заходи.

Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом.

Тема 12. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах

Показники вибухопожежонебезпечних властивостей матеріалів і речовин. Категорії приміщень за вибухопожежонебезпечністю. Класифікація вибухо-небезпечних та пожежонебезпечних приміщень і зон.

4 ПЛАНИ ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

4.1 Методичні рекомендації до семінарських занять

Вивчення дисципліни «Основи охорони праці» передбачає опрацювання запропонованих нормативно-правових актів, підручників, періодичних видань та наукових публікацій.

Пристаючи до вивчення матеріалу студент повинен: ознайомитися з планом заняття, запропованою літературою; вивчити відповідні питання лекції та розширити свої знання за рахунок існуючих підручників, монографій та наукових публікацій; використовуючи набуті знання вирішити практичні завдання та тести.

Розкриваючи теоретичні питання, студенти повинні звернути увагу на різні наукові та практичні погляди провідних вчених та практиків даної науково-практичної діяльності і розуміти важливість проблем, що досліджуються.

Вирішення практичних завдань та тестів потребує чіткої відповіді та поставлені питання.

При вивченні дисципліни ключове місце займають основи законодавства про охорону праці, державне управління охороною праці, державний нагляд та громадський контроль за охороною праці, система управління охороною праці (СУОП), основи виробничої безпеки, основи протипожежної безпеки та профілактики на об'єктах господарювання. Враховуються межпредметні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами (безпекою життєдіяльності, фізіологією і психологією праці, екологією, трудовим правом) з питань, де вони стикаються.

4.2 Методичні рекомендації для самостійної роботи

Погодинний розподіл навчального часу дисципліни за темами показує, що викладач не завжди має достатньо часу широко та детально розкрити у лекціях та на практичних заняттях необхідний обсяг навчального матеріалу, тому студент повинен засвоювати його також шляхом проведення самостійної роботи.

Спираючись на тематичні плани та стислий зміст лекцій, що подані у цьому виданні, студент має ретельно опрацювати рекомендовану літературу і вивчити задані теми з метою опанування потрібного матеріалу.

Перевірку отриманих знань студент здійснює самостійно шляхом відповіді на тестові завдання, що наведені до кожного семінарського заняття.

Семінарське заняття 1

Тема: Вступ. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці

План заняття

1. Наукове забезпечення охорони праці. Зв'язок охорони праці в інших науках.
2. Державна політика в галузі охорони праці.
3. Основні законодавчі акти України, які є правовою основою охорони праці.
4. Роль трудового договору в реалізації права на працю.
5. Реалізація конституційного права працівників на охорону життя і здоров'я у процесі трудової діяльності.
6. Гарантії прав громадян на охорону праці.
7. Медичні огляди працівників певних категорій.
8. Відповідальність за порушення законодавства про ОП.
9. Загальне поняття про НПА з охорони праці. Система стандартів безпеки праці (ССБП).
10. Фінансування охорони праці.

Контрольні питання

1. Дайте визначення основним поняттям охорони праці.
2. Охарактеризуйте принципи державної політики в галузі охорони праці.
3. Охарактеризуйте законодавчу базу України з охорони праці.
4. Дайте характеристику гарантіям прав працівника на охорону праці.
5. Охарактеризуйте види відповідальності за порушення законодавства з охорони праці.
6. Дайте характеристику системи стандартів безпеки праці.
7. Висвітліть питання щодо фінансування охорони праці.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Основні етапи розвитку вчення про охорону праці. Роль вітчизняних вчених у розвитку вчення про охорону праці.
2. Соціальне та економічне значення охорони праці.
3. Міжгалузеві та галузеві акти з охорони праці.

Теми для написання рефератів

1. Характеристика сучасного стану охорони праці в Україні.
2. Правове регулювання охорони праці в законодавстві України.
3. Виробничий травматизм в Україні.
4. Основні показники невиробничого та побутового травматизму в Україні.
5. Основні етапи розвитку вчення про охорону праці.
6. Надзвичайні ситуації, їх класифікація та координуючі органи.
7. Класифікація шкідливих та небезпечних виробничих факторів.

Література: [1-5, 12, 13, 20, 21, 22].

Тестові завдання

1. *Складовими елементами охорони праці є система:*

- А – Правових норм з охорони праці та соціально-економічних заходів.
- Б – Організаційно-технічних заходів.
- В – Санітарно-гігієнічних заходів.
- Г – Лікувально-профілактичних заходів.
- Д – Всі відповіді вірні.

2. *Предметом охорони праці є:*

- А – Галузь знань.
- Б – Умови праці.
- В – Виробнича система.

3. *Норми охорони праці поширюються:*

- А – На всю територію України.
- Б – На окремі підприємства, організації.
- В – На відповідних працівників.
- Г – На окремі галузі народного господарства.
- Д – На окремі спеціальності, професії.

4. *Об'єктом охорони праці є:*

- А – Галузь знань.
- Б – Умови праці.
- В – Виробнича система.

5. *За гігієнічною класифікацією умови праці поділяються на:*

- А – Оптимальні та допустимі.
- Б – Оптимальні, допустимі, шкідливі та екстремальні.
- В – Допустимі, шкідливі та екстремальні.

6. *Систему законодавства про охорону праці складають:*

- А – Закон України "Про охорону праці".
- Б – Кодекс законів про працю України.
- В – Основи законодавства України про охорону здоров'я.
- Г – Спеціальні норми права: положення, правила, інструкції.
- Д – Колективний договір підприємства.

7. *Основні принципи інституту охорони праці:*

- А – Пріоритет життя і здоров'я працівників.
- Б – Соціальний захист і встановлення єдиних нормативів.
- В – Координація діяльності державних органів з іншими.
- Г – Міжнародне співробітництво.
- Д – Захист працівників від незаконних переведень на іншу роботу.

8. *Суб'єкти інституту охорони праці:*

- А – Працівники та прирівняні до них громадяни України.
- Б – Іноземні громадяни та особи без громадянства.
- В – Юридичні та фізичні особи як наймачі робочої сили.
- Г – Лише громадські та спільні організації.
- Д – Тільки робітники, службовці і юридичні особи.

9. *Захист людини від дії шкідливих виробничих факторів здійснює:*

- А – Виробнича санітарія.
- Б – Технічна безпека.

10. *Захист людини від дії небезпечних виробничих факторів здійснює:*

- А – Виробнича санітарія.
- Б – Технічна безпека.

11. *Хто гарантує права працівників на безпечну працю?*

- А – Роботодавець (Власник).
- Б – Держава.
- В – Профспілка.

12. *Якими є основні права працівників на охорону праці під час роботи?*

- А – Розірвати трудовий договір.
- Б – Відмовитись від виконання дорученої роботи.
- В – Укласти трудовий договір.
- Г – Перевід на іншу роботу за медичним висновком.

13. *За чий рахунок повинні забезпечувати працівників спецодягом, ЗІЗ?*

- А – За рахунок працівника.
- Б – За рахунок власника.
- В – За рахунок держави.
- Г – За рахунок Міністерства.

14. *Хто зобов'язаний відшкодувати шкоду в разі ушкодження здоров'я працівників на виробництві?*

- А – Власник.
- Б – Працівник.
- В – Фонд соціального страхування від нещасних випадків.
- Г – Держава.

15. *Обов'язкові періодичні медичні огляди повинні проходити працівники:*

- А – Зайняті на важких роботах.
- Б – Зайнятих на роботах зі шкідливим та небезпечними умовами праці.
- В – на роботах, де є потреба у профдобрі.
- Г – Всі відповіді вірні.

16. Які санкції застосовуються до працівників, які ухиляються від проходження обов'язкового медичного огляду?

А – Догана.

Б – Звільнення.

В – Штраф.

Г – Виправні роботи.

17. За яких умов студенти вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації зобов'язані проходити медичні огляди?

А – За умови проходження виробничої практики на підприємстві, працівники якого підлягають обов'язковому медичному огляду.

Б – За умови навчання у ВНЗ протягом двох років.

В – Всі відповіді вірні.

18. Які види відповідальності встановлюються Законом України «Про охорону праці» за порушення НПА про охорону праці?

А – Адміністративна та дисциплінарна.

Б – Цивільна та кримінальна.

В – Матеріальна та кримінальна.

Г – Вірні відповіді А і В.

19. Як часто повинні переглядатися державні нормативно-правові акти з охорони праці?

А – Не рідше одного разу на 1 рік.

Б - Не рідше одного разу на 5 років.

В – В міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню охорони праці, але не рідше одного разу на 10 років.

Г – В міру впровадження досягнень науки і техніки, що сприяють поліпшенню охорони праці, але не рідше одного разу на 5 років.

20. Хто зобов'язаний фінансувати заходи з охорони праці на підприємстві?

А – Роботодавець.

Б – Держава.

В – За рахунок добровільних внесків.

Г – Наймані працівники.

Семінарське заняття № 2

Тема: Державне управління охороною праці. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці.

План заняття

1. Система державного управління охороною праці в Україні. Компетенція та повноваження органів державного управління охороною праці.
2. Національна Рада з питань безпечної життєдіяльності населення.
3. Органи державного нагляду за охороною праці. Повноваження Держпраці.

4. Права і відповідальність посадових осіб Держпраці.
5. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці.

Контроль питання

1. Охарактеризуйте державну систему управління охороною праці в Україні.
2. Дайте характеристику компетенції Кабінету Міністрів України щодо управління охороною праці.
3. Якими є основні завдання Національної Ради з безпечної життєдіяльності населення?
4. Охарактеризуйте повноваження державних органів з управління охороною праці.
5. Дайте характеристику органів державного нагляду за охороною праці.
6. Дайте характеристику повноважень та прав посадових осіб Держпраці з нагляду за охороною праці.
7. Професійні спілки як громадські контролери з нагляду за охороною праці.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Дайте визначення нагляду за дотриманням законодавства про охорону праці.
2. У чому полягає зміст нагляду і контролю за дотриманням законодавства про охорону праці? Розмежуйте їх.
3. Які органи здійснюють державний нагляд і контроль за дотриманням законодавства про охорону праці?
5. Назвіть повноваження профспілкових органів при здійсненні ними контролю за дотриманням законодавства про охорону праці.
7. Яка відповідальність настає за порушення законодавства про охорону праці?

Теми для написання рефератів

1. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.
2. Міжнародно-правове регулювання контролю за охороною праці та дотриманням трудового законодавства.
3. Сучасний стан державного нагляду за додержанням законодавства про охорону праці: проблеми, перспективи розвитку.
4. Роль трудових колективів у здійсненні громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці.
5. Сучасний стан громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці в Україні: проблеми та перспективи розвитку.

Література: [8-14, 21, 22]

Тестові завдання

1. Вищий нагляд за дотриманням і правильним застосуванням законів про працю здійснюється:

А - Міністерством соціальної політики України;

Б - Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами;

В - роботодавцем;

Г - професійною спілкою.

2. Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці здійснюють:

А - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці;

Б - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ядерної та радіаційної безпеки;

В - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної безпеки;

Г - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) у сфері техногенної безпеки;

Д - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення;

Е - роботодавець;

Є - Служба безпеки України;

Ж - трудовий колектив;

З - усі варіанти вірні.

3. Органи державного нагляду за охороною праці:

А - не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні;

Б - залежать від господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм підзвітні і підконтрольні.

4. Громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці здійснюють:

А - Державна інспекція праці;

Б - місцеві державні адміністрації;

В - професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників;

Г - уповноважена найманими працівниками особа (у разі відсутності професійної спілки на підприємстві).

5. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці обираються:

А - на підприємствах, де немає професійної спілки;

Б - на підприємствах, де роль професійної спілки не значна;

В - незалежно від наявності професійної спілки на підприємстві.

6. Розрізняють наступні види контролю в залежності від органів, які його здійснюють:

А - державний;

Б - відомчий;

В - позавідомчий;

Г - громадський.

7. За порушення норм трудового права можуть наступати наступні види юридичної відповідальності:

А - дисциплінарна;

Б - матеріальна;

В - цивільно-правова;

Г - адміністративна;

Д - кримінальна;

Е - моральна.

8. Державна служба з питань праці України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується:

А - Президентом України через Прем'єр-міністра України;

Б - Кабінетом Міністрів України через Міністра надзвичайних ситуацій України;

В - Верховною радою України;

Г - Генеральним прокурором України;

Д - Службою безпеки України.

9. Які з наведених тверджень не відповідають чинному законодавству?

А - у разі загрози життю або здоров'ю працівників профспілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємстві в цілому на час, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників;

Б - нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють уповноважені органи, які не залежать у своїй діяльності від власника або уповноваженого ним органу;

В - чисельність уповноважених з питань охорони праці на підприємстві не повинна перевищувати 25 осіб.

10. Комісія з охорони праці виборного органу первинної профспілкової організації створюється на підприємстві, в установі, організації будь-якої форми власності та виду діяльності з кількістю працюючих, як правило:

- А - 50 і більше осіб;
- Б - 100 і більше осіб;
- В - 150 і більше осіб;
- Г - 200 і більше осіб.

11. У сфері здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства про охорону праці профспілки та їх об'єднання мають право:

- А - вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи і відповідним державним органам про прийняття або внесення змін до законів і інших нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин;
- Б - залучати аварійно-рятувальні служби і підрозділи центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій усіх форм власності до проведення заходів із попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій;
- В - брати участь у розгляді органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також роботодавцями, їх об'єднаннями, іншими об'єднаннями громадян своїх пропозицій;
- Г - на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам з питань охорони праці;
- Д - брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і профзахворювань на виробництві та давати свої висновки про них.

12. Громадський інспектор з охорони праці має право:

- А - безперешкодно і в будь-який час проводити перевірки з питань, що належать до його компетенції;
- Б - вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях тощо у разі загрози життю чи здоров'ю працівників;
- В - одержувати від роботодавця, посадових осіб і працівників необхідні документи й пояснення з питань охорони праці, вносити роботодавцю (відповідному керівникові) обов'язкові для розгляду подання з цих питань та одержувати від нього аргументовану відповідь;
- Г - порушувати перед роботодавцем питання про притягнення до відповідальності посадових та інших осіб, які не дотримуються вимог законодавства про охорону праці, а також про матеріальне й моральне заохочення працівників, які беруть активну участь і виявляють ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці;
- Д - усі варіанти вірні.

13. Посадові особи Держпраці України для виконання покладених на них завдань мають право в установленому порядку:

А - безперешкодно здійснювати заходи державного нагляду суб'єктів господарювання, а також об'єктів виробництва фізичних осіб у присутності роботодавця або його представника з питань додержання законодавства, що належать до її компетенції;

Б - визначати обсяги та періодичність проведення заходів державного нагляду (контролю) у межах компетенції;

В - здійснювати комплексні перевірки за участю інших органів державного нагляду;

Г - притягати у межах компетенції до кримінальної відповідальності посадових осіб, працівників і громадян за порушення трудового законодавства;

Д - усі варіанти вірні.

Семінарське заняття № 3

Тема: Організація охорони праці на виробництві

План заняття

1. Система управління охороною праці в організації. Структура, суб'єкт, об'єкт, основні функції та завдання.
2. Служба охорони праці в організації. Статус і підпорядкованість.
3. Основні функції, завдання служби охорони праці в організації.
4. Структура та чисельність служби охорони праці.
5. Права і обов'язки працівників служби охорони праці.
6. Комісія з питань охорони праці підприємства. Основні завдання та права комісії.
7. Стимулювання охорони праці.

Контрольні питання

1. Дайте характеристику системи управління охороною праці на виробництві.
2. Визначити об'єкт, суб'єкт, функції та завдання СУОП.
3. Охарактеризуйте статус, підпорядкованість, функції та завдання служби охорони праці на виробництві.
4. Визначити структуру, чисельність, права та обов'язки працівників служби охорони праці.
5. Охарактеризувати завдання та повноваження комісії з питань охорони праці на підприємстві.
6. Дати характеристику видів стимулювання охорони праці.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Регулювання питань охорони праці у колективному договорі.
2. Атестація робочих місць за умовами праці. Мета, основні завдання та зміст атестації.

3. Організація робіт та порядок проведення атестації робочих місць. Карта умов праці.
4. Види планувальних заходів з охорони праці в СУОП.
5. Основні форми контролю за станом охорони праці.

Теми для написання рефератів

1. Кабінет промислової безпеки та охорони праці.
2. Кольори, знаки безпеки та сигнальна розмітка.

Література: [8-14, 21, 22]

Тестові завдання

1. При якій чисельності працюючих створюється служба охорони праці на підприємстві, осіб?

А – 10.

Б – 20.

В – 50.

2. Яким вимогам щодо кваліфікації та досвіду роботи повинен відповідати спеціаліст служби охорони праці на підприємстві?

А – інженерно-технічна вища освіта, стаж роботи за профілем виробництва не менше 3 років.

Б - середньо-спеціальна освіта, стаж роботи за профілем виробництва не менше 3 років.

В - повна вища юридична освіта, загальний стаж роботи не менше 3 років.

3. При якій чисельності працюючих на підприємстві службу охорони праці може представляти один спеціаліст?

А – 60 осіб виробничої сфери, 101 особа невиробничої сфери.

Б - 40 осіб виробничої сфери, 101 особа невиробничої сфери.

В - 51 особа виробничої сфери, 51 особа невиробничої сфери.

4. Від чого залежить чисельність працівників служби охорони праці на підприємстві?

А – кількості працівників.

Б - шкідливості та небезпечності виробництва.

В – виду продукції, яку виробляють на підприємстві.

5. Суб'єктом управління в СУОП на підприємстві є:

А – керівник.

Б - керівники структурних підрозділів.

В – наймані працівники.

6. Об'єктом управління в СУОП на підприємстві є:

А – забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці.

- Б – забезпечення працівників теплим одягом та взуттям.
- В – забезпечення працівників комфортабельним житлом.

7. Назвіть види планів з охорони праці:

- А – перспективний, місячний, річний.
- Б – перспективний, поточний, оперативний.
- В – добовий, тижневий, місячний.

8. Які основні форми контролю за станом охорони праці?

- А – оперативний контроль.
- Б – контроль службою охорони праці та громадський контроль.
- В – адміністративно-громадський трьохступеневий контроль.
- Д – відомчий контроль.
- Е – всі відповіді вірні.

9. На якому рівні здійснює контроль стану охорони праці керівник виробничої дільниці?

- А – першому.
- Б – другому.
- В – третьому.

10. Хто повинен входити до складу комісії з питань охорони праці від роботодавця?

- А – уповноважені найманими працівниками особи.
- Б – представники профспілки.
- В – спеціалісти з безпеки, гігієни праці.
- Г – працівник юридичної служби.

11. Хто повинен входити до складу комісії з питань охорони праці від трудового колективу?

- А – уповноважені найманими працівниками особи.
- Б – представники профспілки.
- В – спеціалісти з безпеки, гігієни праці.
- Г – працівник юридичної служби.

12. Чи є обов'язковим рішення комісії з питань охорони праці?

- А – так.
- Б – ні.

13. Які заходи із стимулювання охорони праці може застосовувати підприємство для заохочення працівників?

- А – додатковий вихідний день.
- Б – премія, винагорода.
- В – подяка, грамота.
- Г – нагородження перехідним вимпелом.

14.3 якого джерела фінансується стимулювання діяльності з охорони праці?

- А – з фонду роботодавця.
- Б – з благодійного фонду.
- В – з фонду охорони праці.
- Г - з Фонду соціального страхування.

15. Організація служби охорони праці на підприємстві регламентується:

- А – Законом України „ Про охорону праці”.
- Б - Типовим положенням про комісію з питань охорони праці.
- В – Типовим положенням про службу охорони праці.
- Г - Положення про систему управління охороною праці на підприємстві.

Семінарське заняття № 4

Тема: Навчання з питань охорони праці. Профілактика травматизму та професійних захворювань

План заняття

1. Принципи організації та види навчання з питань охорони праці.
2. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників під час прийняття на роботу і в процесі роботи.
3. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки.
4. Навчання посадових осіб та спеціалістів з питань охорони праці.
5. Інструктажі з питань охорони праці. Порядок проведення інструктажів для працівників.
6. Стажування (дублювання) працівників до самостійної роботи.
7. Виробничі травми, професійні захворювання, нещасні випадки виробничого характеру.
8. Мета та завдання профілактики нещасних випадків, професійних захворювань і отруєнь на виробництві.
9. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань.
10. Розподіл травм за ступенем тяжкості.
11. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.

Контроль питання

1. Дайте загальну характеристику принципів організації та видів навчання з охорони праці.
2. Розкрийте суть навчання з питань охорони праці для працівників при прийнятті на роботу та під час роботи.
3. Розкрийте суть навчання з питань охорони праці для посадових осіб і спеціалістів.

4. Охарактеризуйте спеціальне навчання та перевірку знань працівників і посадових осіб з питань охорони праці.
5. Дайте характеристику інструктажів з охорони праці та умов проведення стажування (дублювання) працівників.
6. Охарактеризуйте основні причини виробничих травм та професійних захворювань.
7. Обґрунтуйте заходи по запобіганню травматизму та професійним захворюванням.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Які документи розробляються і затверджуються на підприємстві для організації і проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці?
2. Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та ведення обліку.
2. Спеціальне розслідування нещасних випадків на виробництві.
4. Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин.

Теми для написання рефератів

1. Кабінет охорони праці – організаційний та навчально-методичний осередок пропаганди з питань охорони праці серед працівників.
2. Порядок проведення інструктажів для студентів.
3. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.
4. Акт про нещасний випадок та його значення.

Питання для дискусій

1. Порядок проведення інструктажів для учнів, вихованців.
2. Розробити тематику проведення вступного інструктажу для студентів ЧНТУ.
3. Проаналізуйте поняття «нещасного випадку на виробництві» та «професійне захворювання».
4. Розкрийте відмінності в порядку розслідування та обліку нещасних випадків виробничого та невиробничого характеру.

Література: [8-14, 18, 19, 21, 22]

Тестові завдання 1

1. Чи поширюються вимоги Типового положення на учнів, курсантів, слухачів та студентів навчальних закладів?
А) поширюється під час трудового чи професійного навчання
Б) не поширюється в жодному разі
2. Хто здійснює контроль за дотриманням вимог цього Типового положення?
А) служби охорони праці підприємства
Б) органи державного нагляду за охороною праці

3. *Хто на підприємстві повинен здійснювати навчання та перевірку знань з питань охорони праці працівників, зокрема під час професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації?*

- А) працівники служби кадрів або інші спеціалісти, яким роботодавцем доручена організація цієї роботи
- Б) перший заступник керівника підприємства з технічних питань

4. *За якими нормативно-правовими актами з охорони праці проводиться перевірка знань працівників з питань охорони праці?*

- А) за актами, додержання яких входить до функціональних обов'язків працівника
- Б) за актами, визначеними спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки
- В) за актами, визначеними відповідними галузевими переліками

5. *За якого складу комісія з перевірки знань з питань охорони праці вважається правомочною?*

- А) якщо до її складу входить не менше ніж 3 особи
- Б) якщо до її складу входить не менше ніж 2 особи

6. *Як слід діяти при незадовільних результатах перевірки знань з питань охорони праці?*

- А) працівник протягом трьох місяців повинен пройти повторне навчання і повторну перевірку знань
- Б) працівника має бути звільнено
- В) працівника має бути переведено на іншу роботу
- Г) працівник протягом одного місяця повинен пройти повторне навчання і повторну перевірку знань

7. *Чи повинен проходити навчання з питань охорони праці та перевірку знань представник профспілок чи уповноважена найманими працівниками особа як члени постійно діючих комісій з перевірки знань з питань ОП?*

- А) так, повинні проходити
- Б) ні, не повинні проходити

8. *Хто має затверджувати навчальні плани та програми навчання з питань охорони праці на підприємстві?*

- А) роботодавець – наказом
- Б) представник територіального управління спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці

9. *З якою періодичністю повинні проходити навчання і перевірку знань з питань охорони праці особи, відповідальні за технічний стан і безпечну експлуатацію обладнання підвищеної небезпеки?*

- А) щорічно
- Б) один раз на три роки

В) один раз на п'ять років

10. В яких випадках має бути проведене позапланове навчання і перевірка знань з питань охорони праці посадових осіб та працівників?

А) при переведенні працівника на іншу роботу

Б) при перерві в роботі більше ніж 6 місяців

В) при зміні технологічного процесу, устаткування, знарядь праці, сировини та інших факторів, що впливають на стан охорони праці

Г) якщо стався нещасний випадок

11. Які є види інструктажів з охорони праці за характером та часом проведення?

А) вступний

Б) первинний

В) позаплановий

Г) повторний

Д) цільовий

Є) позачерговий

12. З ким має бути проведений вступний інструктаж з питань охорони праці?

А) з усіма працівниками, які приймаються на роботу, незалежно від їх освіти, стажу роботи, посади

Б) з працівниками інших підприємств, які беруть безпосередню участь у виробничому процесі

В) з працівниками, які переводяться з одного структурного підрозділу підприємства до іншого

13. В які терміни має бути проведений повторний інструктаж на роботах з підвищеною небезпекою?

А) не рідше ніж 1 раз на рік

Б) не рідше ніж 1 раз на 3 місяці

В) не рідше ніж 1 раз на 6 місяців

14. В яких випадках має бути проведений цільовий інструктаж?

А) при ліквідації аварії або стихійного лиха

Б) при проведенні робіт на які необхідно оформлення наряду-допуску

В) при прийомі на роботу

15. Як слід діяти при незадовільних результатах перевірки знань після цільового інструктажу?

А) протягом 10 днів додатково проводиться інструктаж та перевірка знань

Б) працівнику не надається допуск до виконання робіт. Повторна перевірка знань при цьому не дозволяється.

16. Якою має бути тривалість дублювання?

А) не менше ніж 2 зміни

Б) не менше ніж 6 змін

В) не менше ніж 3

зміни

17. Чи має право роботодавець звільнити своїм наказом працівника від проходження стажування (дублювання)?

А) не має права

Б) має, якщо працівник переводиться з одного підрозділу до іншого, де характер роботи та тип обладнання, на якому він працює, не змінюються.

В) має, якщо стаж роботи працівника за відповідною професією не менше ніж 3 роки.

Тестові завдання 2

1. *Визначити причини травматизму та профзахворюваності:*

а) недотримання правил та норм нормативно-правових актів з охорони праці;

б) дотримання правил санітарно-гігієнічних нормативів;

в) особливий нагляд та контроль за травмонебезпечними ділянками робіт;

г) всі відповіді вірні.

2. *Необхідність та важливість розслідування НВ на виробництві полягає у:*

а) встановленні факту НВ на виробництві;

б) визначенні осіб, винних у НВ та притягнення їх до відповідальності;

в) всі відповіді вірні.

3. *Виробнича травма – це:*

а) явище, яке характеризується сукупністю виробничих травм і НВ на виробництві;

б) травма, що сталася внаслідок дії виробничих чинників;

в) непередбачений збіг обставин і умов, за яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть людини.

4. *Виробничий травматизм – це:*

а) явище, яке характеризується сукупністю виробничих травм і НВ на виробництві;

б) травма, що сталася внаслідок дії виробничих чинників;

в) непередбачений збіг обставин і умов, за яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть людини.

5. *Нещасний випадок – це:*

а) явище, яке характеризується сукупністю виробничих травм і НВ на виробництві;

б) травма, що сталася внаслідок дії виробничих чинників;

в) непередбачений збіг обставин і умов, за яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть людини.

6. *Трудове каліцтво – це:*

а) порушення анатомічної цілісності організму людини або його функцій внаслідок дії чинників зовнішнього середовища;

б) втрата здоров'я працівників внаслідок ВТ;

в) непередбачений збіг обставин і умов, за яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть людини.

7. Для профілактики НВ та ПЗ важливе значення має:

- а) розслідування НВ та ПЗ на виробництві;
- б) державна статистична звітність з ОП;
- в) атестація робочих місць за санітарно-гігієнічною оцінкою умов праці.

8. Позитивні зміни щодо профілактики виробничого травматизму та профзахворювань можливі за рахунок:

- а) поліпшення та оздоровлення умов праці;
- б) адекватного ставлення працівників до особистої безпеки при виконанні робіт;
- в) всі відповіді вірні.

9. До організаційних причин травматизму належать:

- а) помилкові дії працівника внаслідок втоми;
- б) недостатнє або нераціональне освітлення;
- в) відсутність або неякісне проведення інструктажу та навчання.

10. Технічні причини травматизму включають:

- а) порушення законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці;
- б) невідповідність вимогам безпеки або несправність виробничого обладнання, інструментів, засобів захисту;
- в) монотонність праці та необережність.

11. Санітарно-гігієнічні причини травматизму включають:

- а) невідповідність норм санітарно-гігієнічних факторів;
- б) надмірні рівні шуму, вібрації, несприятливі метеорологічні умови;
- в) надмірна важкість та напруженість праці.

12. До психофізіологічних причин травматизму належать:

- а) несвоєчасний ремонт або заміна несправного чи застарілого обладнання;
- б) конструктивні недоліки обладнання;
- в) помилкові дії працівника внаслідок втоми, хворобливого стану, необережності.

13. Методами дослідження виробничого травматизму є:

- а) статистичний, монографічний, економічний;
- б) ергономічний, груповий, топографічний;
- в) всі відповіді вірні.

14. Коефіцієнт частоти травматизму розраховується на :

- а) 1000 працюючих;
- б) 100 працюючих;

в) 1 працівника.

15. Коефіцієнт тяжкості травматизму виражається у:

- а) годинах;
- б) днях;
- в) тижнях.

16. Нещасні випадки за тяжкістю наслідків бувають:

- а) легкі, тяжкі, смертельні;
- б) середньої тяжкості, больові, вразливі;
- в) всі відповіді вірні.

17. Залежно від роду діяльності розрізняють такі види травматизму:

- а) промисловий, побутовий, воєнний;
- б) виробничий, невиробничий;
- в) всі відповіді вірні.

18. Залежно від обставин травми поділяються на:

- а) транспортний, спортивний;
- б) дитячий, сільськогосподарський;
- в) виробничий, невиробничий.

19. Основні заходи із запобігання виробничого травматизму поділяються на:

- а) економічні та ергономічні;
- б) організаційні та технічні;
- в) всі відповіді вірні.

20. За якими показниками виробничого травматизму оцінюють стан охорони праці на підприємстві?

- а) за коефіцієнтом частоти травматизму;
- б) за коефіцієнтом тяжкості травматизму;
- в) за коефіцієнтом трудових втрат;
- г) всі відповіді вірні.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача № 1

Хімік-аналітик Савчук двічі зобов'язувалася пройти інструктаж з правил роботи з реактивами, що тільки-но надійшли в лабораторію. Вона без поважних причин на інструктаж не з'явилася, за що роботодавець оголосив їй догану. Наступного дня після стягнення при змішуванні реактивів у Савчук в руках розірвалася колба, і вона отримала тяжкі опіки.

Чи несе роботодавець відповідальність за цей нещасний випадок?

Задача № 2

Монтажник Василенко неодноразово порушував вимоги інструкції з охорони праці. Одного разу начальник будуправління, побачивши, що Василенко при розбиранні риштувань на третьому поверсі будинку не користується монтажним поясом, оголосив йому догану за незабезпечення виконання правил з охорони праці. Василенко настоював, що він не порушував трудової дисципліни.

Чи правомірні дії начальника?

Задача № 3

У травні 2013 р. на території муніципального унітарного підприємства «Торговий комплекс «Ранок» під час проведення перевірки витрачання електроенергії (зняття показань лічильників електроенергії) отримав виробничу травму контролер організації «Енергозбут» Сидор.

Хто повинен розслідувати цей нещасний випадок: ринок, на території якого він стався, або «Енергозбут», працівник якого отримав травму?

Семінарське заняття № 5

**Тема: Основи фізіології та гігієни праці. Повітря робочої зони.
Освітленість виробничих приміщень**

План заняття

1. Основи фізіології праці.
2. Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності системи.
3. Гігієна праці, її значення та основні завдання.
4. Чинники, що визначають санітарно-гігієнічні умови праці.
5. Загальні підходи до оцінки умов праці та забезпечення належних, безпечних і здорових умов праці.
6. Загальні уявлення про мікроклімат, його оптимальні та допустимі норми.
7. Охарактеризуйте заходи та засоби нормалізації параметрів мікроклімату виробничого середовища.
8. Дайте характеристику шкідливих речовини та їх класифікації залежно від дії на організм людини.
9. Загальне уявлення про освітленість та освітлення.
10. Охарактеризуйте природне освітлення, його значення та види. Коефіцієнт природного освітлення.
11. Охарактеризуйте штучне освітлення та його види залежно від призначення та джерела світла.

Контрольні питання

1. Дайте характеристику загального уявлення про діяльність людини та працю як необхідну умову існування людського суспільства.
2. Охарактеризуйте фізичну та розумову діяльність людини.
3. Поняття про гігієну праці та її основні завдання.

4. Класифікація умов праці за гігієнічною класифікацією.
5. Зміст поняття «виробнича санітарія» та «технічна безпека».
6. Назвіть хімічні фактори повітряного середовища робочого місця та основні джерела його забруднення.
7. Охарактеризуйте види освітлення: робоче, аварійне, чергове, ремонтне, евакуаційне та охоронне.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Працездатність людини. Періоди праці протягом робочої зміни.
2. Монотонія й гіпокінезія. Їх вплив на психофізіологічний стан людини.
3. Дати характеристику Закону України «Про забезпечення санітарного благополуччя населення». Санітарний нагляд.
4. Вентиляція виробничих приміщень.
5. Яким є кольорове оформлення виробничих приміщень як фактор підвищення продуктивності та безпеки праці.

Теми для написання рефератів

1. Стомлення, його причини та психофізіологічний механізм.
2. Перевтома, її механізми, ступені розвитку та профілактики.
3. Фактори трудової діяльності та умови праці.
4. Робоче місце і робоча зона та санітарно-гігієнічні вимоги до них.
5. Пил як один з найшкідливіших факторів виробничого середовища.
6. Шкідливі речовини та їх класифікація за ступенем впливу на організм людини.
7. Засоби захисту людини від шкідливих речовин.

Література: [6-9,12,13,15,16,17,24]

Тестові завдання 1

1. Основні завдання фізіології праці :

- а) розробка практичних рекомендацій і заходів, спрямованих на оптимізацію трудового процесу, зниження стомлюваності, збереження здоров'я і високої працездатності протягом тривалого часу;
- б) дослідження фізіологічних параметрів організму при різних видах робіт;
- в) всі відповіді вірні.

2. Наявність динамічного стереотипу полягає у :

- а) заощадженні енергії і віддаленні настання стомлення;
- б) пристосуванні організму до мінливих умов навколишнього природного середовища;
- в) реалізації державної політики у сфері охорони праці.

3. Під працездатністю розуміють :

- а) потенційну можливість людини виконувати роботу з перетворення навколишнього середовища для задоволення власних потреб;

б) потенційну можливість людини виконувати протягом заданого часу і з достатньою ефективністю роботу визначеного обсягу і якості

4. Під час інтенсивної фізичної праці активізуються:

- а) різні відділи кори головного мозку;
- б) м'язова система, кровообіг та дихання;
- в) інтенсивність обмінних процесів

5. Під час інтенсивної розумової праці активізуються:

- а) різні відділи кори головного мозку;) інтенсивність обмінних процесів;
- б) м'язова система, кровообіг та дихання;
- в) всі відповіді вірні.

6. Працездатність підрозділяється на наступні фази:

- а) фаза підготовки, фаза піку працездатності, фаза закінчення роботи;
- б) фаза „впрацьованості”, фаза стійкої працездатності, фаза зниження працездатності;
- в) всі відповіді вірні.

7. Види втоми:

- а) соціальна та професійна;
- б) психічна та фізіологічна;
- в) фізична та розумова.

8. Від чого залежить тривалість фаз працездатності?

- а) від погодних умов, економічної зацікавленості, стимулювання праці, психологічного клімату у колективі;
- б) від індивідуальних особливостей ЦНС, виду і характеру діяльності, емоційного і фізичного стану організму;
- в) всі відповіді вірні

9. Якими заходами можна попередити стомлення?

- а) зміна видів діяльності, виробнича гімнастика, перерви в роботі;
- б) додаткова обідня перерва, тривалий відпочинок, прогулянки на вулиці з фізичними вправами;
- в) всі відповіді вірні.

10. Нервові та психічні перенавантаження призводять до:

- а) збудження, нудьги, стресу;
- б) втоми та перевтоми;
- в) всі відповіді вірні.

11. Втома це -

- а) система нервових клітин, які сприймають і переробляють інформацію, що надходить до них із зовнішнього та внутрішнього середовища організму;

- б) сукупність тимчасових змін у фізіологічному та психологічному стані людини, які з'являються внаслідок напруженої чи тривалої праці і призводять до погіршення її кількісних і якісних показників, нещасних випадків;
- в) система, яка регулює опорно-руховий апарат і всі органи чуття, а також процес обміну речовин та роботу всіх внутрішніх органів.

12. Перевтома це –

- а) це сукупність стійких несприятливих для здоров'я працівників функціональних зрушень в організмі, які виникають внаслідок накопичення втоми;
- б) це система нервових клітин, які сприймають і переробляють інформацію, що надходить до них із зовнішнього та внутрішнього середовища організму;
- в) це сукупність тимчасових змін у фізіологічному та психологічному стані людини, які з'являються внаслідок напруженої чи тривалої праці і призводять до погіршення її кількісних і якісних показників, нещасних випадків.

13. Назвіть групи факторів, які зумовлюють умови праці

- а) правові, соціально-економічні, організаційно-технічні;
- б) санітарно-гігієнічні, психофізіологічні, соціально-психологічні, естетичні;
- в) лікувально-профілактичні, соціально-економічні, естетичні.

14. Зона, яка оснащена технічними засобами і в якій відбувається трудова діяльність працівника чи групи працівників це -

- а) небезпечна зона;
- б) виробниче середовище;
- в) робоче місце.

15. Комплекс заходів, що забезпечують трудовий процес та ефективне використання знарядь виробництва і предметів праці це-

- а) умови праці;
- б) виробниче середовище;
- в) організація праці на робочому місці.

16. Фізичні і хімічні методи в гігієні праці направлені на вивчення

- а) впливу навколишнього середовища на виробництві;
- б) оцінки впливу процесу праці і різних факторів виробничого середовища на організм;
- в) впливу на організм хімічних речовин, фізичних факторів середовища, при обґрунтуванні нормативів.

17. Фізіологічні і біохімічні методи в гігієні праці направлені на вивчення

- а) впливу навколишнього середовища на виробництві;
- б) оцінки впливу процесу праці і різних факторів виробничого середовища на організм;

в) впливу на організм хімічних речовин, фізичних факторів середовища, при обґрунтуванні нормативів.

18. У системі законодавчих актів щодо гігієни праці ключове місце посідає Закон України

- а) «Про забезпечення санітарного епідеміологічного благополуччя населення»;
- б) „Про охорону праці ”;
- в) „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку ”;
- г) „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування ”

19. Дослідницький метод в гігієні праці направлений на вивчення:

- а) впливу навколишнього середовища на виробництві;
- б) оцінки впливу процесу праці і різних факторів виробничого середовища на організм;
- в) впливу на організм хімічних речовин, фізичних факторів середовища, при обґрунтуванні нормативів.

20. Гігієнічна класифікація праці призначена для:

- а) гігієнічної оцінки існуючих умов та характеру праці на робочих місцях;
- б) атестації робочих місць;
- в) санітарно-гігієнічної експертизи виробничих об’єктів;
- г) всі відповіді вірні.

21. Для формування класифікації умов і характеру праці враховують:

- а) погодні умови, рівень зайнятості, безпека виробничого процесу;
- б) фактори виробничого середовища і виробничого процесу, небезпека їх дії на працездатність і здоров’я працюючих;
- в) розробки рекомендацій для профвідбору, профпридатності.

22. Категорії робіт за важкістю та напруженістю праці:

- а) важкі, легкі;
- б) важкі, середньої важкості;
- в) легкі, середньої важкості, важкі.

23. Сукупність чинників трудового процесу і виробничого середовища, які впливають на здоров’я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов’язків складають:

- а) умови праці;
- б) виробниче середовище;
- в) фізіологія і гігієна праці.

24. Види адаптації до виробничого середовища:

- а) соціальна, психічна, професійна, фізіологічна;
- б) психофізіологічна, трудова, естетична ;

в) технічна, профілактична, соціально-гігієнічна.

Тестові завдання 2

1. За природою походження освітлення поділяється на:

- А) природне, штучне, сумісне;
- Б) штучне, загальне;
- В) нижнє; верхнє.

2. Система природного освітлення поділяється на:

- А) бічну, верхню;
- Б) бічну, верхню, комбіновану;
- В) верхню, підземну.

3. Система штучного освітлення поділяється на :

- А) загальну, місцеву, комбіновану;
- Б) загальну, верхню, комбіновану;
- В) робочу, місцеву, комбіновану.

4. Види штучного освітлення:

- А) робоче, аварійне, загальне;
- Б) робоче, аварійне, охоронне, чергове, евакуаційне;
- В) загальне, місцеве, комбіноване.

5. Прилади для вимірювання освітлення:

- А) анемометр;
- Б) люксметр;
- В) барограф.

6. Нормування природного освітлення здійснюється за допомогою:

- А) коефіцієнта природного освітлення;
- Б) люкса;
- В) люменів.

7. Одиниця вимірювання освітленості це -:

- А) коефіцієнт природного освітлення;
- Б) люкс;
- В) люмен.

8. Сумісне освітлення – це:

- А) якщо недостатньо природного воно доповнюється штучним;
- Б) якщо недостатньо штучного воно доповнюється комбінованим;
- В) поєднання місцевого та загального.

9. Фон та контраст нормується:

- А) коефіцієнтом відбиття;

- Б) коефіцієнтом освітлення;
- В) коефіцієнтом природного освітлення.

10. Штучне освітлення в приміщенні нормується:

- А) середнім арифметичним п'яти точок (по кутам та на перетині діагоналі);
- Б) коефіцієнтом штучного освітлення;
- В) коефіцієнтом відбиття.

11. Яке освітлення призначено для продовження роботи у випадках, якщо негайне відключення освітлення може призвести до вибуху, пожежі, отруєння?

- А) робоче;
- Б) чергове;
- В) аварійне.

12. Визначити коефіцієнт природної освітленості (к.п.о.) в приміщенні машинного залу, коли відомо, що освітленість приміщення - природне комбіноване; освітленість зовнішньої точки $E_{зов.}=3000$ лк, освітленість внутрішніх точок в різних місцях приміщення: $E_{вн1.}=300$ лк, $E_{вн2}=100$ лк; $E_{вн3}=200$ лк; $E_{вн4}=900$ лк, $E_{вн5}=600$ лк.

- А) 6,7;
- Б) 30;
- В) 18,75.

13. Яким приладом визначають фон та контраст?

- А) анемометром;
- Б) мегометром;
- В) люксметром.

Семінарське заняття № 6

Тема: Вібрація. Шум, ультразвук, інфразвук. Випромінювання.

План заняття

1. Джерела, класифікація і характеристика вібрації. Гігієнічне нормування вібрації.
2. Вплив вібрації на організм людини. Заходи і засоби захисту від вібрації
3. Шум, його характеристика та види шуму. Нормування шуму.
4. Вплив шуму на організм людини. Заходи та засоби захисту від шуму.
5. Ультразвук та його нормування.
6. Інфразвук та його нормування.
7. Джерела, особливості і класифікація електромагнітних випромінювань та електромагнітних полів. Захист від ЕМ випромінювань та ЕМ полів.
8. Особливості випромінювання оптичного діапазону, їх нормування. Засоби та заходи захисту від ІЧ, УФ випромінювань, лазеру.

Контрольні питання

1. Визначити фізичні та фізіологічні характеристики шуму.
2. Зазначити дію шуму на організм людини та гігієнічне нормування шуму.
3. Дати характеристику методам та засобам захисту від шуму.
4. Дати характеристику методам та засобам захисту від ультра– та інфразвуку.
5. Дати характеристику гігієнічному нормуванню та заходам і засобам захисту від вібрації.
6. Дати загальну характеристику електромагнітних випромінювань та їх дії на організм людини.
7. Охарактеризувати нормування та захист від електромагнітних випромінювань.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Нормування та контроль рівнів, основні методи та засоби захисту від іонізуючого випромінювання.
2. Виробничі джерела іонізуючого випромінювання, класифікація і особливості їх використання.
3. Класифікація та джерела випромінювань оптичного діапазону.
4. Класифікація лазерів за ступенем небезпечності лазерного випромінювання. Специфіка захисту від лазерного випромінювання.
5. Характеристика полів та випромінювань. Нормування ЕМ випромінювань.

Теми для написання рефератів

1. Інфра- та ультразвук, їх вплив на організм людини, засоби та заходи захисту від їх шкідливої дії.
2. Вібрація та її вплив на людину.
3. Вплив електромагнітного випромінювання на організм людини.
4. Вплив іонізуючого випромінювання на організм людини.
5. Види вібрації залежно від джерела виникнення та способи захисту.

Література:[6-9,12,13,15,16,17,24]

Тестове завдання 1

1. Шум - це

- А) безладне поєднання небажаних для людини звуків, що заважають трудовій діяльності чи відпочинку;
- Б) хвильовий механічний рух частин пружного середовища з частотами коливань від 16 до 20 000 Гц;
- В) механічні коливання елементів конструкцій, устаткування, машин, споруджень, що поширюються в пружних середовищах і впливають на людину при поверхневому контакті;

2. Шум, вібрація, ультра- та інфразвук відносяться до

- а) оптимальних виробничих факторів;
- б) шкідливих виробничих факторів;

в) допустимі виробничі фактори;

3. *Інфразвук – це коливання у пружному середовищі, що поширюються з частотою:*

- а) вище 20 000 Гц;
- б) нижче 16 Гц;
- в) від 16 Гц до 20 000 Гц;

4. *Ультразвук – це коливання у пружному середовищі, що поширюються з частотою:*

- а) нижче 16 Гц;
- б) від 16 Гц до 20 000 Гц;
- в) вище 20 000 Гц;

5. *Вкажіть архітектурно-планувальні заходи захисту від шуму:*

- а) звукоізоляція, віброізоляція, демпфірування;
- б) раціональне розміщення робочих місць; створення шумозахисних зон в різних місцях знаходження; раціональні акустичні планування будівель і генеральних планів об'єктів; раціональне розміщення технологічного устаткування, машин і механізмів людини;
- в) вживання малошумних процесів;

6. *Засоби захисту від небезпечних і шкідливих факторів: протигази, навушники, окуляри, ізолюючі костюми, спецодяг і взуття – називаються:*

- а) колективними;
- б) індивідуальними;
- в) основними.

7. *Яким чином впливає шум і вібрація на людину?*

- а) виникає головний біль, але підвищується працездатність;
- б) поліпшується загальний стан здоров'я;
- в) виникає головний біль, стає поганим сон, знижується працездатність.

8. *Засоби захисту від небезпечних факторів такі, як: огороження, попереджувальна сигналізація, блокуючі пристрої, захисні екрани, обмежувачі, запобіжники є:*

- а) колективними;
- б) індивідуальними;
- в) основними;

9. *Максимальний рівень шуму, що коливається в часі та переривається, не повинен перевищувати:*

- а) 110 дБ
- б) 125дБА;
- в) 105 дБА;

10. Максимальний рівень для імпульсного шуму не повинен перевищувати:

- а) 110 дБА;
- б) 120 дБА;
- в) 125 дБА;

11. Ультразвук характеризується:

- а) рівнем звукового тиску, інтенсивністю, частотою коливань, ультразвуковим тиском;
- б) частотою коливань;
- в) рівнем звукового тиску;

12. Інфразвук характеризується:

- а) інтенсивністю;
- б) інфразвуковим тиском, інтенсивністю, частотою коливань;
- в) частотою коливань;

13. Рівень інтенсивності інфразвуку визначається в:

- а) Па;
- б) Гц;
- в) дБ;

14. В результаті інфразвукових коливань виникає:

- а) втома, головний біль, запаморочення, знижується гострота зору та слуху, виникає відчуття страху;
- б) порушення слухову чутливість;
- в) виникає відчуття страху.

Тестові завдання 2

1. Вібрація – ЦЕ

- а) механічні коливання пружних тіл або коливальні рухи механічних систем;
- б) хвильовий механічний рух частин пружного середовища з частотами коливань від 16 до 20 000 Гц;
- в) поле яке описує електромагнітну взаємодію між фізичними тілами;

2. Непостійні вібрації поділяються на:

- а) локальні;
- б) переривчасті, коливні, імпульсні;
- в) транспортні;

3. Величину вібрації можна зменшити:

- а) звукоізоляцією; застосуванням засобів індивідуального захисту;
- б) заміною ланцюгових передач в машинах пасовими;
- в) вібропоглинанням.

4. До основних абсолютних параметрів вібрації належать:

- а) амплітуда вібропереміщення;
- б) віброшвидкість, віброприскорення, період вібрації, частота вібрації;
- в) амплітуда вібропереміщення; віброшвидкість, віброприскорення, період вібрації, частота вібрації;

5. Залежно від джерела виникнення загальна вібрація поділяється на:

- а) транспортну, транспортно-технологічну, технологічну;
- б) локальну;
- в) місцеву;

6. За часовими характеристиками загальні та локальні вібрації поділяються на:

- а) тимчасові;
- б) змінні;
- в) постійні, непостійні

7. Тривала дія вібрації може спричинити професійне захворювання як-

- а) вібраційна хвороба;
- б) спазм судин;
- в) зміни у суглобах

8. Високочастотні вібрації призводять до хвороби через

- а) 3 місяці;
- б) 8 – 10 років;
- в) 5 років

9. Дія вібрації на організм людини залежить від таких її характеристик:

- а) інтенсивності;
- б) спектрального складу;
- в) тривалості впливу, напрямку дії, інтенсивності, спектрального складу

10. Гігієнічна оцінка вібрації, що діє на людину у виробничих умовах, здійснюється за допомогою таких методів:

- а) частотного (спектрального) аналізу її параметрів, дози вібрації;
- б) інтегральної оцінки за спектром частот параметрів, що нормуються;
- в) всі відповіді вірні

11. Параметри вібрації вимірюють віброметрами

- а) УФР-21;
- б) ВМ-1, ВИП-2, вимірювачами шуму та вібрації ВШВ-003;
- в) всі відповіді вірні

12. Колективні заходи та засоби віброзахисту можна розподілити за такими напрямками:

- а) зниження вібрації в джерелі її виникнення; зменшення параметрів вібрації на шляху її поширення від джерела; організаційно-технічні заходи; лікувально-профілактичні заходи;
- б) зниження вібрації в джерелі її виникнення;
- в) організаційно-технічні заходи

13. При контакті працівника з віброоб'єктом домогтися зменшення параметрів вібрації можна за допомогою:

- а) вібропоглинання, віброгасіння та віброізоляції;
- б) дистанційного керування;
- в) захисного огороження;
- г) всі відповіді вірні.

14. Комплекс лікувально-профілактичних заходів захисту від вібрації передбачає:

- а) спеціальні костюми;
- б) обідні перерви;
- в) попередній та періодичні медичні огляди; лікувальну гімнастику та масаж рук; спеціальні режими праці та відпочинку

15. Загальну технологічну вібрацію за місцем дії поділяють на такі типи:

- а) на постійних робочих місцях виробничих приміщень підприємств; заводоуправлінь, конструкторських бюро, лабораторій, обчислювальних центрів, медпунктів, конторських приміщень, робочих кімнат та інших приміщень для працівників розумової праці;
- б) на робочих місцях складів, їдалень, побутових, чергових та інших виробничих приміщень, де немає джерел вібрації;
- в) всі відповіді вірні

Тестове завдання 3

1. Яким шляхом найбільш небезпечно впливають на людину радіоактивні речовини з альфа - випромінюванням?

- а) впливають будь-яким шляхом;
- б) при попаданні в середину людського організму;
- в) при попаданні на шкіру

2. Який вид радіаційного опромінювання найбільш небезпечний під час зовнішнього опромінювання людини?

- а) гамма- опромінювання;
- б) альфа-опромінювання;
- в) тільки альфа і бетта - опромінювання

3. Вкажіть засоби захисту від зовнішнього іонізуючого опромінювання:

- а) герметизуючи пристрої;

- б) захисні покриття , пристрої очищення повітря і рідини;
- в) захист екраном, захист часом, захист відстанню

4. Чи використовується іонізуюче випромінювання в медицині?

- а) ні;
- б) так, під час флюорографії та рентгеноскопії;
- в) так, з метою дезінфекції шприців.

5. Джерелами іонізуючих випромінювань, окрім тих, що застосовуються у техніці й медицині, є:

- а) телевізори, комп'ютери, атомні і теплові електростанції, космос;
- б) працюючі електродвигуни;
- в) люмінесцентні лампи

6. Електромагнітне випромінювання – це

- а) поле яке описує електромагнітну взаємодію між фізичними тілами;
- б) безладне поєднання небажаних для людини звуків, що заважають трудовій діяльності чи відпочинку;
- в) процес утворення вільного ЕМПоля, що випромінює заряджені частинки, які прискорено рухаються

7. Ступінь впливу ГЧ-випромінювань залежить від:

- а) спектра та інтенсивності випромінювання; площі поверхні, яка випромінює ГЧ промені; розміру ділянок тіла людини, що опромінюються; тривалості впливу; кута падіння ГЧ променів і т. ін.
- б) рівня звукового тиску, інтенсивності, частоти коливань;
- в) звукоізоляції, віброізоляції

8. Інтенсивність інфрачервоного теплового випромінювання вимірюється:

- а) актинометрами;
- б) глушниками шуму;
- в) шумомірами

9. Спектр УФ-випромінювань поділяється:

- а) на 5 областей;
- б) на 3 області;
- в) на 4 області

10. Для вимірювання інтенсивності УФ випромінювань використовують:

- а) радіометр УПК-24
- б) радіометр УЦК- 48
- в) радіометр УФР-21

11. Електромагнітне поле – це

- а) поле, яке описує електромагнітну взаємодію між фізичними тілами;

- б) механічні коливання елементів конструкцій, устаткування, машин, споруджень, що поширюються в пружних середовищах і впливають на людину при поверхневому контакті;
- в) процес утворення вільного ЕМПоля, що випромінює заряджені частинки, які прискорено рухаються

12. До іонізуючих випромінювань належать:

- а) сігмавипромінювання;
- б) альфа-, бетта-, гаммавипромінювання;
- в) квантавипромінювання

13. Ступінь впливу ЕМПолів на організм людини залежить від:

- а) режиму опромінення, інтенсивності;
- б) діапазону частот; тривалості дії;
- в) діапазону частот, інтенсивності та тривалості дії, характеру випромінювання (неперервне чи модульоване), режиму опромінення, розміру опромінюваної поверхні тіла, індивідуальних особливостей організму

14. Найбільш ефективним заходом захисту від іонізуючих випромінювань:

- а) засоби індивідуального захисту;
- б) екранування;
- в) раціональні режими праці та відпочинку

Семінарське заняття № 7 на тему: Загальні вимоги безпеки. Електробезпека

План заняття

1. Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів.
2. Технічні засоби безпеки, їх класифікація та вимоги до них.
3. Дія електричного струму на організм людини. Електричні травми. Класифікація електротравм, види опіків.
4. Чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом.
5. Умови та фактори ураження людини електричним струмом.

Контрольні питання

1. Дати характеристику нормативної бази з електробезпеки.
2. Охарактеризувати дію електричного струму на організм людини.
3. Дати характеристику факторам, що впливають на наслідки ураження електричним струмом.
4. Визначити умови небезпечного ураження людини електричним струмом. Напруга дотику, напруга кроку.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Визначити класифікацію приміщень за рівнем електробезпеки.
2. Дати характеристику безпечній експлуатації електроустановок: електрозахисті засоби та заходи.
3. Електричний удар та його характеристика за ступенем дії. Надання долікарської допомоги при електроударі.
4. Дати характеристику системі технічних засобів та заходів електробезпеки.
5. Дати характеристику системі електрозахисних засобів.
6. Дати характеристику системі організаційно-технічних засобів та заходів електробезпеки.

Література: [6,8,10-13,16,17,24]

Теми для написання рефератів

1. Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом.
2. Безпека під час вантажно-розвантажувальних робіт.
3. Сигнальні пристрої та знаки безпеки.
4. Гігієнічні вимоги до виробничих приміщень з ЕОМ.
5. Організація робочого місця та вимоги до розміщення ЕОМ.
6. Вплив ЕОМ на стан здоров'я працівників та користувачів. Режим праці і відпочинку працівників ЕОМ.

Тестові завдання

1. Від чого залежить небезпека ураження людини електричним струмом?
а) електромагнітне поле;
б) сила струму;
в) напруга струму;
г) частота струму.
2. Чому дорівнює поріг фібриляційний струм з частотою 50 Гц, мА?
а) 10; б) 20; в) 30; г) 50; д) 100.
3. Чому в середньому дорівнює опір тіла людини, Ом?
а) 10; б) 50; в) 100; г) 500; д) 1000.
4. На скільки категорій поділяються приміщення за небезпекою електротравм?
а) 1; б) 2; в) 3; г) 4; д) 5.
5. На яку відстань до місця замикання електрод роту на землю забороняється наближатися, м?
а) 1; б) 2; в) 5; г) 8; д) 10.

6. Яка напруга застосовується для живлення переносного світильника в особливо небезпечних умовах щодо електротравматизму від змінного струму, В?

а) 12; б) 15; в) 30; г) 42; д) 46.

7. В які терміни контролюється опір захисного заземлення для цехових заземлюючих пристроїв, роки?

а) 1; б) 2; в) 3; г) 4; д) 5.

8. Яка періодичність випробування діелектричних рукавичок, місяці?

а) 1; б) 3; в) 6; г) 9; д) 12.

9. Роботи в газонебезпечних місцях (бункерах, ємкостях, колодязях каналізації) проводяться за:

- а) власним рішенням робітника;
- б) усним розпорядженням керівника;
- в) нарядом-допуском;
- г) дозволом профкому.

10. На скільки ступенів поділяються електротравми в залежності від наслідків ураження?

а) 2; б) 3; в) 4; г) 5; д) 6.

Семінарське заняття № 8 **на тему: Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах**

План заняття

1. Поняття про пожежу. Основні причини пожеж та їх негативні наслідки.
2. Класи пожеж. Небезпечні та шкідливі фактори пожежі.
3. Здатність речовин і матеріалів до загорання.
4. Класифікація виробництв та приміщень за вибухопожежною та пожежною небезпекою.
5. Вибухонебезпечні та пожежонебезпечні зони, їх класи.
6. Дії працівників на випадок пожежі та надання першої допомоги потерпілим.

Контрольні питання

1. Дайте визначення горінню та його різновидам.
2. Охарактеризуйте основні засоби і заходи забезпечення пожежної безпеки виробничого об'єкту.
3. Охарактеризуйте первинні засоби пожежогасіння.
4. Визначите класи пожеж та види вогнегасників.
5. Охарактеризуйте засоби виявлення пожежі та оповіщення про пожежу.

Питання для поглибленого вивчення теми

1. Охарактеризувати систему забезпечення вибухопожежної безпеки об'єкта.
2. Які вогнегасники рекомендуються до застосування у приміщеннях з ЕОМ?
3. Дайте характеристику системі попередження пожеж.
4. Евакуація людей з приміщень при пожежах.
5. Дайте характеристику пожежній сигналізації.

Теми для написання рефератів

1. Забезпечення пожежної безпеки підприємств з наявністю піротехнічних виробів.
2. Пожежна профілактика та пожежна безпека на виробничих об'єктах.
3. Установки автоматичної пожежної сигналізації та їх характеристика.

Література: [4,6,8,10-13,16,17,24]

Тестове завдання

1. *Суцільна пожежа це:*
 - а) одночасне інтенсивне горіння переважної кількості будинків і споруд на даній ділянці;
 - б) сукупність окремих і суцільних пожеж;
 - в) процес окиснення, який супроводжується інтенсивним виділенням тепла та променевої енергії.
2. *Де в приміщенні, в якому пожежа, температура буде найнижчою?*
 - а) в кутку;
 - б) на рівні росту людини;
 - в) на рівні підлоги.
3. *Що є найпоширенішою причиною загибелі людей на пожежах?*
 - а) отруєння токсичними продуктами горіння;
 - б) теплові опіки;
 - в) недостатність кисню.
4. *Який вогнегасник застосовується для гасіння горючих і хімічних матеріалів, а також електроустановок під напругою до 380 Вольт?*
 - а) пінний;
 - б) порошковий;
 - в) аерозольний.
5. *У чому полягає небезпечність вибуху?*
 - а) у викиді великої кількості руйнівної енергії;
 - б) у можливості виникнення пожежі після вибуху;
 - в) у виникнення факторів ураження.
6. *За масштабами та інтенсивністю виділяють такі пожежі як:*
 - а) окремі;
 - б) масові;

- в) вогняний шторм;
- г) суспільні;
- д) всі відповіді вірні.

7. Що відноситься до первинних засобів пожежегасіння?

- а) вогнегасник;
- б) пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізоляційного полотна або повсті, ящики з піском, бочки з водою, пожежні відра, совкові лопати);
- в) пожежний інструмент (гаки, ломи, сокири);
- г) всі відповіді вірні.

8. До основних завдань пожежної охорони відносяться:

- а) здійснення контролю за дотриманням протипожежних вимог;
- б) запобігання пожежам і нещасним випадкам;
- в) гасіння пожеж, рятування людей та надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф та стихійного лиха;
- г) всі відповіді вірні.

9. Двері на шляхах евакуації повинні відчинятися:

- а) все-одно як;
- б) в напрямку виходу з будівель;
- в) з середини.

10. Як потрібно рухатись до виходу у приміщенні, де багато диму?

- а) не рухатись;
- б) пригнувшись дихаючи через зволожену тканину;
- в) у повний зріст.

11. Основні вимоги в забезпеченні протипожежного режиму в гуртожитках:

- а) наявність вогнегасника;
- б) забороняється використовувати електронагрівальні прилади;
- в) наявність аварійного виходу;
- г) всі відповіді вірні.

12. Яким кольором позначено шлях евакуації на планах евакуації?

- а) червоний; б) білий; в) синій; г) зелений;
- д) чорний.

13. Основні види вогнегасників такі:

- а) хімічно пінні;
- б) балонні;
- в) газові;
- г) вуглекислотні;
- д) порошкові.

14. Метою пожежної безпеки об'єкта є:

- а) попередження виникнення пожежі;
- б) забезпечення нормативною базою;
- в) обмеження розповсюдження пожежі;
- г) захист людей, матеріальних цінностей.

15. Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на:

- а) профспілки;
- б) державу;
- в) власника;
- г) фонд соціального страхування від нещасних випадків;
- д) пожежні дружини.

16. Ширина шляхів евакуації повинна бути не менше?

- а) 1 м
- б) 2 м
- в) 3 м
- г) 4 м
- д) 5 м

17. Від чого залежить вибір тих чи інших способів та засобів гасіння пожеж?

- а) стадії розвитку пожежі;
- б) масштабів загорянь;
- в) джерела тепла;
- г) особливостей горіння речовин та матеріалів;
- д) ізоляції реагуючих речовин від зони горіння;
- е) хімічного гальмування реакції горіння.

18. На скільки категорій за вибухово – і пожежною небезпекою поділяються приміщення?

- а) 6
- б) 3
- в) 5
- г) 3
- д) 4

19. Яке може бути горіння:

- а) повне;
- б) коротке;
- в) неповне.

20. Горіння – це

- а) процес перетворення речовини;
- б) процес окислення, який супроводжується інтенсивним виділенням тепла і променевої енергії;
- в) здатність речовини до горіння.

21. За температурою спалаху розрізняють рідини:

- а) легкозаймисті (ЛЗР);
- б) неспалімі рідини (НСР);
- в) спалімі рідини (СР).

22. Самозаймання – це

- а) процес перетворення речовини;
- б) процес окислення, який супроводжується інтенсивним виділенням тепла і променевої енергії;
- в) здатність речовини до горіння;
- г) збільшення швидкості екзотермічних реакцій, яке призводить до виникнення горіння речовини за відсутності підпалення.

23. Що з переліченого забороняється у виробничих будівлях, приміщеннях, спорудах?

- а) прибирати приміщення і прати одяг із застосуванням бензину, гасу та інших легкозаймистих і горючих рідин;
- б) відігрівати замерзлі труби паяльними лампами та іншими засобами із застосуванням відкритого вогню;
- в) відігрівати замерзлі труби гарячою водою або паром;
- г) залишати неприбраними промаслені обтиральні матеріали.

24. Обов'язки підприємств, установ та організаційні щодо забезпечення пожежної безпеки регламентовані:

- а) КЗпП;
- б) галузевими нормативними актами;
- в) рішеннями органів виконавчої влади;
- г) Кодекс цивільного захисту.

25. До основних небезпечних факторів пожежі належать:

- а) уламки частин зруйнованих апаратів, агрегатів, конструкцій;
- б) знижена концентрація кисню;
- в) дим;
- г) полум'я та іскри.

26. На характер і масштаби техногенних пожеж впливають:

- а) категорія виробництва;
- б) Кількість та тип пожежонебезпечних речовин;
- в) Вогнестійкість споруд, стан системи гасіння пожеж;
- г) всі відповіді вірні.

27. При попередній оцінці пожежної обстановки потрібно визначити:

- а) можливі осередки суцільних пожеж;
- б) можливі зони суцільних пожеж;
- в) протяжність фронту вогню;
- г) кількість протипожежних сил.

28. Вогнегасник ОП -5 відноситься до:

- а) пінних; б) порошкових; в) аерозольних; г) вуглекислотних.

29. Вогнегасник «Супутник -1» відноситься до вогнегасників:

- а) пінних; б) порошкових; в) аерозольних; г) вуглекислотних

30. Вогнегасники типу ОА і ОАУ застосовується:

- а) для гасіння початкових вогнищ на площі до 1 кв.м.;
б) для гасіння електроустановки під напругою;
в) для гасіння бавовни, текстилю ;
г) всі відповіді вірні.

5 ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Контрольні заходи з навчальної дисципліни «Основи охорони праці» включають: поточний контроль, підсумковий контроль (екзамен).

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять з навчальної дисципліни і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Поточний контроль проводиться шляхом з'ясування ступеню володіння теоретичними знаннями, необхідними студенту на семінарському занятті за конкретною темою, виявлення його активності під час заняття, уміння приймати аналітичні рішення у ході розв'язання практичних ситуацій, здатності представляти інформацію аналітичного характеру за допомогою мультимедійних засобів та обирати правильне рішення з кількох альтернативних (тестування). Розподіл балів, які отримують студенти під час семінарських занять за різними формами поточного контролю представлено у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Форми поточного контролю та розподіл балів

Форма контролю		Кількість балів
1		2
1	Підготовленість до семінарських занять (8 занять по 1 балу)	0...8
2	Активність у ході заняття (8 занять по 1 балу)	0...8
3	Підготовка презентацій, тестів, кросвордів тощо (8 занять по 3 бали)	0...24
4	Самостійна робота (8 с/р по 1,25 бала)	0...10
5	Підсумкова контрольна робота (1 к/р до 10 балів)	0...10
Разом		0...60

Самостійні роботи проводяться наприкінці кожного змістовного модуля.

Наприкінці вивчення навчальної дисципліни виконується контрольна робота. Варіанти завдань до самостійних та контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані студентом під час поточного контролю, дораховуються до модульних оцінок.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів вивчення студентами навчальної дисципліни «Основи охорони праці». Студенти за результатами модульних контролів протягом семестру отримують сумарну модульну оцінку, яка за умов достатньої кількості балів, які набрали студенти протягом семестру, може скласти 60 балів.

Семестровий контроль проводиться у формі екзамену з навчальної дисципліни «Основи охорони праці» в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним

планом. Екзамен для студентів проводиться наприкінці семестру. Питання до екзамену знаходяться в пакеті документів НМК дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти під час екзамену за різними видами підсумкового контролю з врахуванням результатів поточного контролю подано у таблиці 5.2. Для перерахунку оцінок ECTS в оцінки за національною шкалою використовується таблиця 5.3.

Таблиця 5.2 – Види підсумкового контролю та розподіл балів

Підсумковий контроль		Кількість балів	
1	Теоретичні питання №1	0... 13	13
2	Теоретичні питання №2	0... 13	13
3	Теоретичні питання №3	0... 14	14
4	Результат поточного контролю	0... 60	60
Зважена семестрова оцінка		0... 100	100

Таблиця 5.3 – Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЕКЗАМЕН З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ»

1. Предмет, об'єкт та методологічні основи охорони праці.
2. Основні поняття в галузі охорони праці.
3. Державна політика в галузі охорони праці.
4. Економічне та соціальне значення охорони праці в Україні.
5. Стан охорони праці в Україні та за кордоном.
6. Основні етапи розвитку вчення про охорону праці. Зв'язок охорони праці з іншими навчальними дисциплінами.
7. Охарактеризуйте стан виробничого травматизму в Україні.
8. Стан професійної захворюваності в Україні.
9. Характеристика законодавства про охорону праці.
10. Реалізація конституційного права працівників на охорону життя і здоров'я у процесі трудової діяльності.
11. Основні положення Закону України «Про охорону праці».
12. Основні положення Кодексу законів про працю щодо охорони та безпеки праці.
13. Державне управління охороною праці в Україні. Компетенції органів в галузі державного управління ОП.
14. Компетенції Кабінету Міністрів України щодо управління охороною праці.
15. Особливості охорони праці жінок.
16. Особливості охорони праці неповнолітніх.
17. Особливості охорони праці інвалідів.
18. Пільги і компенсації за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці.
19. Права на охорону праці під час укладання трудового договору.
20. Права працівників на охорону праці під час роботи.
21. Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами.
22. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті.
23. Обов'язки працівника щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці.
24. Права і відповідальність посадових осіб центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці.
25. Нормативно-правові акти з охорони праці на окремих об'єктах.
26. Органи державного нагляду за охороною праці.
27. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці.
28. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці.
29. Праця та її фізіолого-психологічні особливості. Значення адаптації у трудовому процесі.
30. Відповідальність за порушення законодавства з ОП.
31. Національна Рада з питань безпечної життєдіяльності населення. Повноваження Національної Ради в сфері управління охороною праці.

32. Основні принципи управління охороною праці (системність, оптимальність, наступність, стандартизація, динамічність).
33. Методи управління в СУОП.
34. Обов'язки та повноваження роботодавця щодо управління охороною праці.
35. Задачі управління охороною праці.
36. Служба охорони праці підприємства. Завдання і функції.
37. Повноваження служби охорони праці підприємства.
38. Фінансування охорони праці.
39. Організація навчання і перевірки знань з питань охорони праці для працівників на підприємстві.
40. Спеціальне навчання і перевірка знань з питань охорони праці.
41. Навчання та перевірка знань посадових осіб і спеціалістів з охорони праці.
42. Організація проведення інструктажів з питань охорони праці.
43. Стажування (дублювання) та допуск працівників до роботи.
44. Пільги та компенсації за важкі та шкідливі умови праці.
45. Медичні огляди певних категорій працівників.
46. Система стандартів безпеки праці.
47. Основні заходи по запобіганню травматизму та професійних захворювань.
48. Основні групи причин виробничого травматизму і профзахворюваності.
49. Наслідки травматизму і професійних захворювань.
50. Методи аналізу виробничого травматизму і профзахворювань.
51. Основні форми контролю за станом охорони праці.
52. Система стимулювання охорони праці на виробництві.
53. Комісія з питань ОП. Завдання та права комісії.
54. Причини виробничого травматизму і професійних захворювань та їх наслідки.
55. Методи аналізу виробничого травматизму і профзахворюваності.
56. Атестація робочих місць за умовами праці.
57. Кольори та знаки безпеки праці.
58. Умови праці на виробництві. Фактори, які сприяють формуванню умов праці.
59. Гігієнічна класифікація умов праці.
60. Важкість та напруженість праці. Класи та категорії важкості праці.
61. Мікроклімат виробничого середовища. Заходи і засоби нормалізації параметрів мікроклімату.
62. Характеристика небезпечних психофізіологічних та шкідливих виробничих чинників.
63. Освітлення виробничих приміщень. Кількісні показники освітлення.
64. Природне та штучне освітлення виробничих приміщень. Нормування штучного освітлення виробничих приміщень.
65. Шум: загальні поняття. Вплив шуму на організм людини. Захист від шуму.
66. Вібрація. Вплив вібрації на організм людини. Заходи та засоби захисту від вібрації.
67. Ультразвук. Небезпека для людини та методи захисту.

68. Інфразвук. Небезпека для людини та методи захисту.
69. Іонізуюче випромінювання. Дія іонізуючого випромінювання на організм людини. Захист від іонізуючого випромінювання.
70. Заходи та засоби захисту здоров'я користувача комп'ютера.
71. Інфрачервоне випромінювання та способи захисту від нього.
72. Ультрафіолетове випромінювання. Вплив на організм людини. Засоби та заходи захисту від УФВ.
73. Безпека виробничого устаткування.
74. Безпека виробничих процесів.
75. Об'єктивні технічні засоби безпеки.
76. Суб'єктивні технічні засоби безпеки.
77. Дія електричного струму на організм людини.
78. Фактори, які впливають на наслідок ураження електричним струмом.
79. Система електрозахисних засобів.
80. Система організаційно-технічних засобів і заходів електробезпеки.
81. Перша допомога потерпілому від дії електричного струму.
82. Пожна безпека, її мета та складові.
83. Правила поведінки і заходи безпеки при виникненні пожеж.
84. Основні поняття та визначення пожежної безпеки. Причини пожеж.
85. Первинні засоби пожежогасіння.
86. Пожежна профілактика на виробничих об'єктах.
87. Забезпечення стану пожежної безпеки на виробничих об'єктах.
88. Система попередження пожеж.
89. Протипожежний захист.
90. Обов'язки власників підприємств, установ, організацій, громадян щодо забезпечення пожежної безпеки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. – К., 1996.
2. Кодекс законів про працю України з постатейними матеріалами / За ред.: В.М. Вакуленка, О.П. Товстенка. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Х.: Одісей, 2007. – 295 с.
4. Кодекс Цивільного захисту України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
5. Кримінальний кодекс України . – Х.: Одісей, 2008. – 264 с.
6. Бедрій Я.І., Дещинський Ю.Л., Мурін О.С. та ін. Основи охорони праці: Навчальний посібник / За ред. Я.І.Бедрія. – 3-те вид.,переробл. і доп. – Львів: «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В.М. Піча, 2004. -240 с.
7. Бедрій Я.І., Джигерей В.С, Кидасюк А.І. та ін. Охорона праці: навч. посібник. – Львів: Афіша, 1997. – 258 с.
8. Бедрій Я.І. Охорона праці: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 322 с.
9. Бюлетень законодавства і юридична практика України. – 1999. - № 12: Охорона праці в Україні. – 400 с.
10. Гандзюк М.П., Желібо Е.П., Халимовський М.О. Основи охорони праці: Підручник. – К.: Каравела, 2005. – 392 с.
- 11.Геврик Є.О. Охорона праці: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 280с.
- 12.Грибан В.Г., Негодченко О.В. Охорона праці: навч.посібник. [для студ.вищ.навч.закл.]/ В.Г.Грибан, О.В.Негодченко – К.:Центр учбової літератури, 2009. – 280с.
13. Гогіташвілі Г.Г., Лапін В.М. Основи охорони праці: Навч. посібник. – Львів: «Новий світ - 2000», 2008. – 232 с.
14. Жидецький В.Ц., Джигирей В.С., Мельников О.В. Основи охорони праці: Навчальний посібник. – Львів: ПТВФ “Афіша”, 2000. – 348с.
15. Жидецький В.Ц. Охорона праці користувачів комп’ютерів: Навчальний посібник. – Львів: ПТВФ “Афіша”, 2000.
16. Івах Р.М., Бедрій Я.І., Білінський Б.О., Козяр М.М. Основи охорони праці. Навчальний посібник. – 4-те видання, перероблене і доповнене під ред. Івах Р.М. – К.:Кондор, 2012.- 464с.
- 17.Охорона праці: навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Комп’ютерна інженерія»/[К.Н.Ткачук, О.Л.Гуменюк, В.М.Челябієва та інші]; За ред.. К.Н.Ткачука і О.Л. Гуменюк. – Чернігів, ЧДТУ, 2009. – 264с.
18. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 31 листопада 2011 р. № 1232.
19. Практикум із охорони праці / За редакцією В.Ц. Житецького. – Львів: Афіша, 2000.
20. Про охорону праці: Закон України від 14.10.92 № 26-94-ХІІ // ВВР. – 1992. – № 42. – С. 668.

21. Русаловський А.В. Правові та організаційні основи охорони праці: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 176с.
22. Сивко В.Й. Правові та організаційні основи охорони праці в Україні: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2003. – 140с.
23. Щедрий Я.І., Джигирей В.С., Кидасюк А.І. та ін. Охорона праці: Навчальний посібник. – Львів ПТВФ “Афіша”, 1997.
24. Ярошевська В.М., Чабан В.Й. Охорона праці в галузі: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 288 с.